

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bijvoorbeeld een (digitale) leeromgeving of een reader in het onderwijs (op grond van artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot Stichting Uitgeversorganisatie voor Onderwijslicenties (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-uvo.nl).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@bua.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

PVV in de regering gaat ten koste van de democratie

Eens, onderling vertrouwen en rechtsstatelijke instituties worden ondermijnd

door Elise Priester De auteur is student filosofie en politicologie aan de Universiteit Leiden. Momenteel is ze voorzitter van de Internationale Commissie van het CDJA en lid van de Commissie Buitenland van het CDA.

De verkiezingsuitslag van afgelopen november en de uitkomst van de daaropvolgende kabinetsformatie leiden ertoe dat de PVV als coalitieleider in het centrum van de macht terechtgekomen is. Hoewel die macht op een democratische wijze verkregen is, brengt het feit dat die macht in handen van de PVV is de democratie in het geding.

Op ten minste twee verschillende manieren is dit het geval. In de eerste plaats op het niveau van het intermenselijke, het maatschappelijke. De ideologie van de PVV ondermijnt en ondergraaft assumpties die mensen ten aanzien van elkaar en zichzelf hebben, die wel van cruciaal belang zijn voor het leven in een democratie. Anders gezegd: de sociale voorwaarden voor democratisch bestuur worden actief afgebroken door de PVV. Ten tweede brengen de concrete plannen en voorstellen van de PVV de institutionele basisprincipes van de democratie, zoals rechtsstatelijkheid en een vrije pers, in het geding.

Vertrouwen in elkaar

De democratie is gestoeld op een aantal waarden en assumpties. Hiervan is de meest fundamentele het begrip 'vertrouwen'. Vertrouwen is, zeer expliciet binnen het Nederlandse politieke bestel, een noodzakelijke voorwaarde voor democratie. Dit geldt niet alleen voor de vertrouwensrelatie tussen regering en parlement, maar ook voor de vertrouwensrelatie tussen burger en politiek, die noodzakelijk is om een representatieve democratie vorm te geven. Vertrouwen wordt ondermijnd door angst. Martha Nussbaum betoogt in haar boek *Het koninkrijk van de angst* (een reactie op de verkiezing van Trump in 2016) hoe angst leidt tot een cascade van woede, walging, afgunst en misogynie.¹ Hoewel de analyse van het gebeuren in de Verenigde Staten niet een-op-een op de Nederlandse situatie te plakken is, geldt de logica over de gevolgen van een retoriek van wantrouwen en angst voor het bestaan

van de democratie wel: 'In een democratie moeten we elkaar als gelijken in de ogen kijken, en dat houdt in dat burgers onderling verbonden moeten zijn door onderling vertrouwen. (...) Vertrouwen houdt in dat je bereid bent je bloot te stellen aan gevaar, dat je toelaat dat je toekomst in handen ligt van je medeburgers.'² In een gezonde democratie is er een algemeen belang, groter dan het eigen belang, waarbij er ruimte is voor het belang van de ander. Populistische politiek geeft aanleiding tot het afbreken van dergelijk vertrouwen in elkaar, en de PVV heeft zich hieraan schuldig gemaakt. Door het aanwakkeren van gevoelens van angst en onmacht ontstaat wantrouwen en vervreemding van elkaar. Door groepen tot 'anders' te maken en 'schuldigen' aan te wijzen ontstaan vijandbeelden. In plaats van te zoeken naar oplossingen voor maatschappelijke problemen, wordt enkel vastgesteld door wie ze komen. Door vervolgens bang te worden

De sociale voorwaarden voor democratisch bestuur worden actief afgebroken door de PVV

voor elkaar, zijn hoop, toekomstperspectief en samenwerking uitgesloten.

Deze gepolariseerde, angstige en boze krachten kregen ook zuurstof zonder dat de PVV in de regering zat. De ondermijning van waarden, deugden en assumpties die de basis vormen van de democratie heeft de afgelopen twee decennia dan ook veelvuldig plaatsgevonden. Met de regeringsdeelname van de PVV ontstaat een tweede gevaar. Niet alleen de maatschappelijke waarden die fundamenteel zijn voor democratie staan onder druk, maar ook instituties die de democratie kunnen beschermen worden betwijfeld en gewantrouwd.

Bescherming van het goede

Angst kan ook constructief zijn, mits die onderhevig is aan zorgvuldige en transparante processen om te toetsen wat een gepast antwoord is op gegronde angst. Goede maatschappelijke normen en deugdelijke wetten zijn nodig om een antwoord te geven op gevoelens van angst en om onderling respect te waarborgen. Hiervoor zijn sterke instituties cruciaal. De instituties die daartoe in de samenleving een rol hebben, worden gekenmerkt door publiek debat, rationele processen en transparantie. Rechtsstaat, een vrije pers en een sterk maatschappelijk middenveld zijn hiervoor essentieel. Het respecteren van ieders rol, eigenwaarde en bestaansrecht moet institutioneel sterk verankerd zijn. Op dit niveau is de regeringsdeelname van de PVV een sterkere bedreiging dan het bestaan van de PVV.

Gebrek aan respect voor rechtsstaat en pers en voorstellen om maatschappelijke organisaties in te perken zijn de belichaming van het sentiment van angst en vervreemding dat we al twee decennia zien. Het is daarbij niet moeilijk om beleidsplannen en persconferenties moreel schoon te laten verschijnen, maar in feite te morrelen aan ieders bestaansrecht.

De democratie is in haar kracht dus kwetsbaar. Het is goed dat we eisen stellen aan de letter en de geest van een democratie en dat we haar weerbaar maken. Een verkiezingsuitslag moet inderdaad vertaald worden naar een bepaalde regering. Tegelijkertijd moet alles op alles gezet worden om onderling vertrouwen te ondersteunen en om een samenleving in stand te houden waar een antwoord op angsten gevonden kan worden via wegen van publieke, rationele en transparante processen, via sterke instituties.

1 Martha Nussbaum, *Het koninkrijk van de angst. Een filosofische blik op angst als politieke emotie*. Amsterdam: Atlas Contact, 2018.

2 Nussbaum 2018, p. 22.